

אופיה של מלכות ישראל בזמן הגאולה

השבוע, נמשיך לעסוק בענייני דיומא – השיבה לארץ ישראל ועצמאות העם היהודי.

היהודים בכל הדורות ציפו וחיכו למשיח. אך מיהו המשיח? מהם תכונותיו וכיצד נדע לזהות אותו? נלמד את דברי הרמב"ם המלמד אותנו מהם סימני הזיהוי של המשיח.

רמב"ם הלכות מלכים פרק יא

הלכה ג

ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך, שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעונות, כיון שנהרג נודע להם שאינו, ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת, ועיקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם ולעולמי עולמים, ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהן, וכל המוסיף או גורע או שגלה פנים בתורה והוציא הדברים של מצוות מפשוטן הרי זה בודאי רשע ואפיקורוס.

הלכה ד

ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח, אם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו ובנה מקדש במקומו וקבץ נידחי ישראל הרי זה משיח בודאי. ואם לא הצליח עד כה או נהרג בידוע שאינו זה שהבטיחה עליו תורה והרי הוא ככל מלכי בית דוד השלמים הכשרים שמתו. ולא העמידו הקדוש ברוך הוא אלא לנסות בו רבים שנאמר ומן המשכילים יכשלו לצרופך בהן ולברר וללבן עד עת קץ כי עוד למועד.

נראה ששאלתינו הקודמת רק החריפה - הרמב"ם חוזר על ההשוואה בין המשיח לתקופות מלוכה קודמות בהיסטוריה של עמנו, אם כן – מהו ייחודו של המשיח?

מסתבר שמצד הדין ההלכתי באמת אין הבדל בין מלך המשיח ל'מלכי בית דוד השלמים הכשרים שמתו'. ההבדל בין המשיח לשאר המלכים לא תלוי בתכונות מיוחדות אלא בעזרה שהקב"ה יתן לו לגאול את ישראל. אם כך הם פני הדברים, נוכל ללמוד על התנאי ההלכתי לקבלת כל מלך - כולל מלך המשיח - למלך על ישראל, מתקופות מלוכה קודמות:

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ג הלכה א

בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני.

כסיכום, ניתן ללמוד מדבריו של הרמב"ם שהתנאים הנדרשים ממלך ישראל – כולל מלך המשיח - אין בהם דינים מחודשים או תנאים מיוחדים. המלך מחויב בתורה ומצוות ככל יהודי, אבל אין בכך תנאי שמעקב את המלוכה. מלכי חשמונאי לא היו בהכרח צדיקים גמורים ואפילו לא תמיד 'אורתודוקסים' כלשון ימינו. אם המלוכה חזרה לישראל יש בכך סיבה מספיק טובה כדי להודות לקב"ה על כך.

גאולה בשלבים – קמעא קמעא

במהלך הדורות, הציפייה לגאולה השתרשה בכל בית ישראל. עם זאת, היא קיבלה אופי עממי אשר ציפה לגאולה ניסית. נראה היום מקורות המסבירים שהגאולה האחרונה תתרחש באופן טבעי, קמעא קמעא ולא דווקא באופן ניסי ומהיר.

המלבי"ם (ספר שיבת ציון ח"ב עמו' 3)

"הנה התמהמהתי עד כה ולא השבתי על מכתבו היקר, כי רציתי להאריך ולהציע את מחשבתי הרבים בענינים האלה, ועד עתה לא נתנני הזמן למצוא דברי חפץ כחפצי וכראוי לאיש גדול כמוהו, ועל כן החרשתי עד כה עד ירוח הזמן לי, ואקוה למצוא עת רצון בקרוב. ובעיקר הדבר דבריו אמתים וכנים, ויש לי כמה ראיות מפשוטי הכתובים כפי פירושי, כי הגאולה תצמח לאט לאט, כשחר נכון מוצאו הולך ואור עד נכון היום. ושתחלה יתיישבו אנשים מבני ישראל בארץ ישראל ברישון מלכי הארץ הישרים והחסידיים ויהיה ישוב ארץ ישראל קודם ביאת משיח. וכמו שכתב בפירוש ישעיהו על פסוק "בטרם תחיל ילדה" (ישעיהו ס"ו, ז'). ומי יתן ויעלה חפצו בידו ושיהיה הזמן לזה עת רצון".

(מלבי"ם על מיכה פרק ד' פסוק ח')

ואתה מגדל עדר - מסב פניו אל הר ציון הנזכר, אומר אליו, אתה הר ציון, שאתה מגדל של העדר הלז שהוא עדר הצאן הצולעה והנדחה, תחלה תהיה כמגדל של צאן, ואחר כך תהיה עופל - שהוא מבצר חזק, ומפרש שזה יהיה בשלש מדרגות, תחלה בת ציון עדיך תאתה - שהגליות יתחילו להתקבץ וגלות יהודה ובנימין שהם בת ציון שגלו מציון בחורבן בית שני יתקבצו אליך, ואחר כך ובאה הממשלה הראשונה - תבוא ממשלה קטנה, שיהיה להם קצת ממשלה והנהגה כמו שהיו לישראל בימים הראשונים לפני מלך מלך לבני ישראל שהיה להם שופטים מנהיגים אותם, ואחר כך תבוא ממלכת לבת ירושלים - יהיה להם מלכות קבוע שהוא מלכות בית דוד, שאחר כך ימלוך המלך המשיח בממלכה קבועה, וכן התבאר ביחזקאל ס"ו ל"ד כ"ג כ"ד, וס"ו ל"ו כ"ד כ"ה, ועמוס ט' י"א, שמלכות בית דוד תתגלה בהדרגה, ותחלה לא יהיה רק במדרגה שופט ויתעלה לאט לאט עד שיהיה לה' המלוכה, עיין שם:

(דרישת ציון, מאמר א).

בל יחשוב החושב כי פתאום יירד השם יתברך משמים לארץ לאמור לעמו: צאו, או ישלח מישהו פתאום מן השמים לתקוע בשופר גדול לנדחי ישראל ויעשה חומת אש סביב כאשר הבטיח על-ידי עבדיו הנביאים. לא כן, קורא משכיל. ודאי, הוא אומר, כל דברי הנביאים יתקיימו באחרית הימים לשלמות הגאולה, אבל מדברים על ימינו. זה יהיה בדרך הטבע. כי לא במנוסה נלך ולא בחיפזון, רק מעט מעט תבוא גאולת ישראל, לאט לאט תצמח קרן ישועה'

בן איש חי ('בניהו' על מסכת ראש השנה דף ח ע"ב).

"על דרך זו היתה הגאולה לישראל ביציאת מצרים, כי בראש השנה פסקה העבודה מאבותינו, ובניסן יצאו ממצרים, נמצא שמתשרי ועד ט"ו ניסן לא נפטרו ויצאו לחירות שלימה ממצרים, אלא עודם במצרים, אך לא היו משועבדים שם. וכיוצא בזה יהיה לעתיד בגאולה העתידה להיות, שכמה שנים קודם הגאולה יהיה חירות לישראל (תנצ"מאת, ממשל), חזקה בכמה דברים, שיהיה להם מעלה וכבוד כאילו הם בני מלכים, וגם לא יהיו נגאלים לגמרי, וכשיבא מלך המשיח במהרה בימינו תהיה חירות ממש, ויהיו ישראל מלכים"

גאולה על ידי יהודים שאינם דתיים

כאשר יהודים חלמו על שיבת ציון, הם בוודאי לא חלמו על כך שמלכות ישראל תיבנה על ידי יהודים שאינם דתיים. מהו היחס הנכון לגאולה שאינה על ידי יראי ה'?

אור החיים ויקרא פרק כה פסוק כח

(כח) ואמרו ואם לא מצאה ידו די השיב. פירוש אם יראה האדון כי אין כח בעם לסבול חבלים עוד ורבו חובותיהם למעלה ראש ואפס בהם כח הסבל, והיה ממכרו עד שנת היובל שהוא זמן המוגבל לגאולה בעתה, ואז ויצא ביובל ושב לאחוזתו כי קץ הגלות ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים ח"ו:

ספר חסד לאברהם - מעין ג - נהר יב

והנה האדם כשהוא בחו"ל היתה לו נפש מעולם האופנים וכשזכה ונכנס לארץ בא לו נפש חדשה מעולם היצירה ומתלבש בתוך הנפש הישנה שהיתה לו, ובליהל הראשונה שישן בארץ יוצאת ב' הנפשות ועולות למעלה, ובחזרה אינה חוזרת אלא החדשה בלבד, ולזה אינה ראויה לעונשין כי לא חטאה, ולזה אמרו רז"ל שמוחלין לו על כל עונותיו: ודע שכל מי שדר בארץ ישראל נקרא צדיק, גם שאינם צדיקים כפי הנראה, שאם לא היה צדיק היה מקיא אותו הארץ, כדכתיב ותקיא הארץ את יושביה, וכיון שאינה מקיא אותו בודאי נקרא צדיק אף על פי שהוא נראה בחזקת רשע. ודע כי הדר בארץ ישראל והולך לדור במצרים אותה העבירה היא גורמת ששר של רה"ב שימשול עליו, וכל מי שקבל עליו לדור בארץ ישראל כל ימיו ולא לרדת לדור במצרים חשוב עליו כאלו נזהר כל ימיו שהמליכו ביחודו של מקום. ודע כי ארץ ישראל אינה מכפרת מהעבירות הנעשות בה אלא השגגות לבד, אבל העוונות הנעשות בה אינם נמחלים אלא על ידי ייסורים, או למי שהוא עובר על פשע, והפשעים הנעשים בארץ אין להם סליחה אלא על ידי תשובה ותלמוד תורה.

הנצי"ב

"...אין להקל במצות הישוב משום שרואים שם איזה עוברי תורה, אחר שאנו יכולין להיזהר יפה... אלא, המצוה במקומה ומחויב ליזהר ומי שאינו נזהר הוא רשע ועונו ישא, אבל, אין אנו אחראין לזה וכנגד זה יש לחשוב כמה יקר מצוה תדירית יום ולילה בלי הפסק. לכן הנני מעיר גם כן לכל מי שבידו לעזור לישובה"
(הסכמה לספר "למען ציון", ר' יעקב הכהן ממיכילשואק, ווארשה תר"ן).

"...ואת אשר שמעו מעל, כי מדברים סרה על יושבי הארץ כי מחללים יוה"ש, לפי ידיעתי על פי החקירה הוא דיבת שקר, ולמודים אנחנו להישמט מישוב הארץ בטענה זו, כמו שכתוב בשיר השירים: "רחצתי את רגלי איככה אטנפם" ואיתמר במדרש רבה על דבר שלא רצו לשוב בימי כורש לארץ ישראל שאמרו רחצתי את רגלי מטינופת עבודה זרה. רוצה לומר שאותו מקום משיאני לעבודה זרה. וידוע שהיו תרעומות רב על אותו הדור, כפי הנראה מסידור אותו השיר ומגמרא יומא דף פ' עמוד א', ואנו אין לנו להתחכם הרבה. במה שאנו יכולים לתקן הנהגת יושבי הארץ וודאי ראוי ונכון, ואם מכל מקום יש עובר על התורה - הלמענו תעזב ארץ ח"ו? וגם הישיבה שמה הוא מצוה.
(חלק קטן מאגרת לאגודת "חובבי ציון" בסלוצק, מיום ז' בטבת תרמ"ט, לבוא לעזרת שומרי שביעית ("המליץ", תר"נ, גיליון 76).

וביחס להתנגדות חלק מחכמי ישראל לרעיון כתב: "...אכן ידיעתי כי רבו המפריעים העניין, וגם יש בהם גדולי ישראל יצ"ו, ויש טעמים להם שאין ראוי להשמיע, אמנם יש טעם נכון, באשר רואים שהעניין בכלל מתהלך ומתנהג ע"י אנשים, שאין מהם תקווה שיוציאו מידם מתוקן כל צרכו, ואני ידעתי מזה, וגם הנני חושש לדבר, בכל זאת חשבתי כי טוב לעשות מצוה שלא כהוגן משלא לעשות כלל, וכדאיתא במנחות דף מ"ח אומרים עמוד וחטא בשביל שתזכה באותו עניין".
...ואין לנו לחשוב מחשבות כי ראוי היה הדבר הגדול הזה באופנים אחרים כאשר מצויר כדעות בני האדם, כי על זה לקה משה רבינו על שאמר "והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי כי יאמרו לא נראה אליך ה'" ולקה על זה כדאיתא במס' שבת דף צ"ז. והדבר ברור שלא אמר משה והן לא יאמינו כלל בגאולה, שהרי אותה הם מבקשים, אלא אמר משה שלא יאמינו למשה כי נראה אליו ה', והיינו משום שלא היו יודעים את משה לגדול בתורה המסורה להם מן האבות וגם לא נודע בקדושה וחסידות, שהרי היה בנעוריו גדל בפלטין של פרעה, ועוסק בחכמות חזוניות, ומלובש ומדבר כמצרי, שעל כן חשבוהו בנות יתרו כאיש מצרי. ולפי דעות בני האדם היה ראוי יותר שיתראה ה' לאהרן קדוש ה' שהיה נביא עוד במצרים... וכן לעת כזאת, אחרי אשר אנו רואים מתוך עלילותיו, שהעיר את לב הנדיב הפליא לעשות לטובת הישוב, והטה את לב השולטן ושריו להסכים לזה, אותותיו אלה הן הן דבריו כמו שכתוב שמו במ דברי אותותיו, ואין לנו להתחכם לאמר כי נצרך להיות באופן אחר (כרוז 'אחרית כבראשית', יום א', שישי לימי תשובה, התרנ"א, מובא בקובץ 'שיבת ציון').

שלושת השבועות

הקב"ה הוריד אותנו לגלות והוא גם זה שגואל אותנו. בכל זמן הוא מצפה מאיתנו להתנהגות שונה. הגמרא במסכת כתובות מביאה שלושה שבועות שנשבעו ישראל שירדו לגלות, העוסקות בכך שעם ישראל לא ינסה לשוב לארץ ישראל מעצמו. נראה את דברי האחרונים המבארים למה בדורנו בטלו השבועות ומה מצופה מאיתנו כעת, במעבר מגלות לגאולה.

האבני נזר מסוכצ'וב

שאלה: בדבר אשר מקרוב נתרבו קוני אדמה בארץ ישראל אשר במשך איזה שנים יוכלו להתפרנס ממנה כשר הדבר למיעבד הכי ומחוייבין אנו לעשות כן או לא (האם מותר הדבר לעשות כך ומחוייבים אנו לעשות – כן או לא?):

תשובה: ...איברא דכל זה (אמת שכל זה) הוא רק כשאין לו רשות מהממשלה לעלות אבל אם השיג רשות לעלות ולהתיישב שמה, שוב מחוייב לעלות דמעתה ליכא הטעם דכל דליתא בציבור ליתא ביחיד (שמעתה אין את הטעם שכל שאינו בציבור אינו ביחיד) **שאם יותן רשות לכל ישראל לעלות לא יחשב שעולין בחומה**. כי בחומה פירש רש"י 'ביד חזקה'. גם יש לומר כי **אם יותן רשות לכולם יחשב פקודה**. אף דבאופן זה היינו בלא פקודה ליתא בציבור (אף שבאופן זה, כלומר בלי פקודה, לא נחשב שישנו בציבור), מכל מקום יש לומר בזה שנקרא איתא (ישנו) בציבור. אך זה ברור שאין חיוב לעלות אפילו ברשות, רק להתיישב שמה בתוך קיבוץ אנשים מישראל הכשרים. כי באם לאו יצא ח"ו שכרו בהפסדו. כי קיבוץ אנשים כשרים הוא תועלת גדול לקיום כל המצות בכלל וביחוד למצות התלויות בארץ כמובן...

...ולדינא (להלכה), הצריך לעניינינו למה דקיימא לן (לפי מה שהוכרע לנו) כרוב הפוסקים דקידשה לעתיד לבוא, אם עולה ויהיה לו מצב פרנסה שם כמו שהוא בזמנינו זה, **מקיים בישיבתה מצוה ששקולה ככל המצות**. ומכל מקום אין עליו חיוב לעלות רק כשמשיג רשות מהממשלה. ובלבד שיתיישב שמה בתוך קיבוץ אנשים מישראל הכשרים. **ובכן מצוה גדולה להשתדל אצל הממשלה ליתן רשות לקיבוץ אנשים לעלות**. שזה ודאי תועלת גדולה בכמה עניינים: **א**. לגוף העליה שתהיה חפשית. **ב**. אל הישיבה שמה לקיום המצות בכלל וביחוד למצות התלויות בארץ, כי לא הורגלו בהם ואם יהיה הרבה מישראל הכשרים 'איש את רעהו יעזרו וגו'. **ג**. לענין קדושת הארץ וברכותיה כי על ידי קיום המצות בארץ ישראל, בפרט מצות התלויות בארץ, ירבה בה קדושה וברכה... ובכן אתם קציני וגבירי ישראל אשר יש לאל ידכם להשתדל בהשגת רישיון ולהוציא את הרעיון הנכבד הזה אל הפועל. עליכם המצוה הגדולה הזאת **ואין קץ לשכר המסייעים בזה הן בהשתדלות הרישיון והן בעיקר קניית הנחלות**. ומה' נבקש עזר חפץ ה' בידינו יצליח ובקול רנה ותודה בית ה' נעלה בשנת "כי בא העת לחננה" לפ"ק: נאום הק' אברהם:

שלושת השבועות

נמשיך לעסוק בעניין שלושת השבועות, היום נראה את דברי ה'אור שמח'.

ה'אור שמח'

"...אולם זה במאה הזאת זרחו קוי אור ע"י גדולי המעש כמו מאנטיפיורי וכיו"ב בהתעוררות רב, ומהרבנים ר' צבי הירש מטאהרן ור' אליהו מגריידיץ, לבנות ולשכלל ירושלים ולהסיר שוממותיה כמעט עד כי נתרחב הדבר ע"י הנלהבים. ורבנים הרבה עמדו מנגד, ואף אותם שהיה בלבם לקרב את הדבר שמו יד לפה, מפני כי חרדו מהנלהבים שלא יגדישו הסאה ומהג' שבועות שהשביע, לבנות-ירושלים (מסכת כתובות דף קי"א. ושיר השירים רבה ב' פסוק 'השבעתי אתכם בנות ירושלים')... אמנם כעת הסבה ההשגחה אשר באספת הממלכות הנאורות בסאן-רעמא, ניתן צו אשר ארץ ישראל תהיה לעם ישראל, וכיון שסר פחד השבועות וברשיון המלכים - קמה מצות ישוב ארץ ישראל, ששקולה כנגד כל מצוות שבתורה (ספרי פרשת ראה) - למקומה. ומצוה על כל איש לסייע בכל יכלתו לקיים מצוה זו, ואולי על זה נאמר: "עד מתי תתחמקין" (ירמיה ל"א כ"א), ואם יתן השם יתברך ויתרחב הדבר ויגדל ויפרח כשושנה, כמו שנגדלו בימי התרשתא, אשר היו נתונים תחת פרס, דובא-ניידא (קידושין דף ע"ב.), ואף כי (קל וחומר) כעת תחת ממשלת ארץ-האי - עם בריטניה המתונה. אז בטח הוא ענין העומד ברומו של עולם. הן אמנם, שאז היו הנביאים, בנבואה מן השמים, מחזיקים אותם. מי יודע - אולי כמו חרבן הבית השני היה שלא על פי הנבואה, (אשר מהאי טעמא כשגלו לא בטלה קדושת הארץ, כדברי נועם של התוספות יום טוב במסכת עדויות ח', ו') - כן יהיה הנחת אבן פנה שלא על פי נביאים, וכנטילתו - כך נתינתו. - אכן במופלא ממך אל תחקור, כי זה תלוי בהופעת אור אלוקי לראות אשר כל עניינים הכלליים וקניינים הציבוריים יהיו על טהרת הקודש והצניעות, וכמו שעשו אנשי כנסת הגדולה. אבל יהיה איך שיהיה, מצות ישוב ארץ ישראל לא נפטר מזה, כל מי שבכחו יעשה. וזכות המצוה הזאת תגן על עמו ישראל בכל מקומות מושבותיהם להצילם מכל רעה, ועיניהם ועינינו תחזינה בשובו לציון ולשמוע בעת יאמר לציון מלך אלקיך במהרה בימינו אמן. דברי המצפה לראות בתשועת ישראל, מאיר שמחה כהן, חותם פה דווינסק.

(מתוך כרוז משנת התרפ"א, בתוך - "התור", התרפ"ב גיליון ג', בחיי הרב, וכן בספר אוצר ישראל שנת תרפ"ו (עמודים פ"ב פ"ד).

הערכתם של גדולי ישראל לתנועת חיבת ציון

תנועת חיבת ציון הוקמה לפני כ-150 שנה במטרה לקרוא לעם היהודי לשוב לארצו. נראה מעט מהתייחסותם של גדולי ישראל לתנועה.

ה'אור שמח'

"הן נודע דעת חז"ל כי בשעה שאין קללת ה' רובצת על ארצנו להיות שוממה, אז רצונו יתברך שתתיישב הארץ על ידי ישראל עמו, וכמו שמוכח דבר ה' ליצחק אבינו "שכן בארץ" ופירשו חז"ל ברבה (בראשית רבה): "עשה שכונה בארץ, הוי זורע הוי נוטע הוי נציב", אף על גב שהפלשתים הושיבו לצרכם, ועדיין לא הגיעה השעה שינחלוה זרע אברהם, מכל מקום היה רצון ה' שיעשה יצחק מצדו איזה מושב ושכונה לפניו, והנה כעת החיה הננו שומעים דבר ה', על ידי מה שאנו רואים כמה סבות היוצאות מהמסובב יתברך, כי כך ברצונו שתתיישב הארץ לאט לאט על ידי נידחי ישראל, והדבר מושכל שעלינו למלא אחר רצון ה' יתברך, בכל אופן שיזדמן לפנינו, אם בפעולה חומרית או בפעולה רוחנית, היינו להעיר ולהפיח רוח אהבת הארץ בקרב ישראל, ומי מישראל שזיכהו ה' להתיישב שמה ולעשות בה איזה ישוב מדיני, בעבודת האדמה או בחרושת המעשה או במסחר, יהיה יודע שכרוך מצוה ומלוי רצון ה' בזה, ויקווה שכר טוב מאלקי הארץ".

(הסכמה לספר "ילקוט ארץ ישראל", לר' יהודה אידל ציזלינג, וילנא תר"נ)

הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור מקאוונא

"ב"ה יום א' א' דר"ח אדר א', תרנ"א קאוונא.

...מכתבו הגיעני, מה שבקש כבודו הרם ממני לחוות דעתי על דבר ענין היקר של ישוב ארץ ישראל הנני להשיבו, כי כבר ידוע דעתי והסכמתי כי גדולה מאד מצות ישוב ארץ ישראל, וכמו שכתב הרמב"ן על התורה [פרשת אחרי מות בסופה] בשם הספרי על פסוק "וישבתה בה ושמרת לעשות" דשקולה ישיבת ארץ ישראל כנגד כל המצות שבתורה, וכן הוא בתוספתא עיין שם, וכן בכתובות [דף ק"י] וברמב"ם [הלכות מלכים ה', י"ב] מבואר גודל מעלת ישוב ארץ ישראל, וברוך ה' אלוקי ישראל שהחיינו והגיענו לזה כי נתעוררה התנועה בכל עמנו להשתדל בענין הקדוש של ישוב ארץ ישראל, ארץ אבות אבותינו הקדושה ולבנין חרבותיה. ורוב תודות לה' על מה שזכינו בדורנו לראות זה בעינינו. ואין קץ וקצב לשכר היקרים והנכבדים טובי ישראל העוסקים והמסייעים בענין הגדול והקדוש הזה אשר אליו ישאו נפשם כל שלומי אמוני ישראל. וה' יהיה בעזרנו אשר כל הבאים ישתדלו לשמור מצות התלויות בארץ הקודש כדין וכדת ועל פי דרכי התורה והמצוה, ויהיה שכרם בכפלים, ובזכות זה נזכה כולנו יחד לשמוח בשמחת ציון וירושלים ובגאולה שלמה במהרה בימינו אמן סלה. ולאות אמת באתי על החתום, מוקירו ומברכו, יצחק אלחנן החופ"ק הנ"ל".

(מכתב בספר 'שיבת ציון', אברהם יעקב סלוצקי).

הערכתם של גדולי ישראל לתנועת חיבת ציון

היום נמשיך לראות את יחסם של גדולי ישראל לתנועת 'חיבת ציון'. נראה את דברי הנצי"ב מוולוז'ין.

הנצי"ב

(אגרת לקהילת איהומען ורבה ר' צבי הירש קאלישר, מיום ח' תשרי תרמ"ט, "המליץ", תר"ן, גיליון 76).

כאשר נוסדה בוולוז'ין אגודת "חובבי ציון" והיא פנתה אליו (לנצי"ב) וביקשה הימנו להצטרף אליה, נענה לה, ובכסלו תרמ"ו רשם בפנקס האגודה:

"ראה ראינו כי היה ה' את רוח עמו ישראל בכל חלקי תבל ומלואה, להושיב נחלות שוממות בארץ הקדושה, ולכונן שם מושבות לנידחי ישראל, וקול ה' דופק על פתחי לבבנו לאמר, פתחו לי פתח בפעולתכם, כי הגיעה השעה, אשר לא יאמר עוד על ארץ ישראל עזובה ואין דורש אותה. מצוה וחובה על מי שהוא מאמין ביעודי הטובות והנחמות, לתת יד למצוה הבאה לפנינו, לעשות אגודה שתהא על ארץ הקודש נוסדה, וכל אחד ממנו יושיט ידו לתת לקופת החברה, בכל שבוע כל אשר את לבבו, ואם כי יד עניים אנו, ואין בידנו לעשות בזה העניין דבר מסוים לתכלית הישוב, בכל זאת עלינו לקבץ פרוטה פרוטה ולמצוא חשבון ולשלחו למקום שעוסקים בבניין ביד רחבה, להודיע בזה כי רצוננו שלם להשתתף את מייסדי הישוב בארץ אבותינו, ומחשבתנו תחזק פעולתם...בירושה ראשונה על ידי יהושע בן נון לא נצטוו להקדים פעולתם, ולעשות ישוב הארץ טרם בואם, ובבואם מצאו הארץ מיושבת בכל טוב, אבל אחרי שיהיה הגלות... שהצרות מתרבות, ונשאר אנוש מעט מזער בעת ההיא קום התהלך בארץ וכו', היינו בביאה שאחר הגלות, עלינו להתהלך בארץ, ולעסוק בישובה טרם נזכה בה... עלינו להתעורר לקול רצון ה', הנשמע מקצה העולם ועד קצהו, בכל מקום אשר אחינו מפוזרים שם, נדחים ונענים, לעשות מה שבידינו מעט או הרבה, ובכל סוגי בני ישראל, ועל המקובצים לעלות להושיב את ארץ ישראל ולבנותה ולנטוע בה כל עץ מאכל... וכמו שהיה בימי עזרא הסופר, שקיבץ איזה אלפים בבבל מכל סוגי בני אדם, גדולי תורה ויראי ה', וגם מאותם האנשים, נושאי נשים נכריות, אשר היו מורגלים בחלול שבת, ולא ידעו את התורה כלל, כל אלה נתקבצו והכינו ישוב הארץ בערים, עד שאחר כך נתמלאה הארץ מבניה".

"שאנו רואים שההשגחה מביאה לידי כך, עלינו לרדוף ולהשתדל בכל האפשר לקנות ולנטוע, וכדבר ה' ליצחק אבינו 'שכן בארץ' ודרשו (בראשית רבה פס"ד) עשה שכונה בארץ, הוי נטע הוי זורע הוי נציב, ואף על גב שלא הרבה היה יכול יצחק לבדו להושיב את הארץ בזמנו שהייתה תחת ממשלת הכנענים והפלשתים, מכל מקום היה יקר בעיני ה' מה שיושיב יצחק, כך עלינו לדעת שיקר בעיני ה' מה שנושיב אנחנו במעשה ידינו, ואפילו תחת ממשלת התוגר - בייחוד אחרי שנתעורר הרעיון בקרב ישראל מקצה העולם ועד קצהו, בכל מקום אשר אנחנו מפוזרים, וקול המון כקול שדי בדברו על ידי נביאיו, ועל כן עלינו להמשיך אחרי קול דבריו זה ולבטוח בו יתברך שיגמור אחרינו".

"...הסגולה השניה היא ההתאחדות של הרבה דעות שונות למרכז אחד, אשר היא תל תלפיות לכל פזורי עם ה', הן במקומות מפוזרים, הן בדעות ששונות בהליכות עולם של ישראל, וזכינו שזה העניין של ישוב הארץ הוא הבריח התיכון, המבריא את ישראל מקצה העולם ועד קצהו, לדעת אחת בזה העניין, ובשעה שכל ישראל נאחדים נקראו כלם חברים".

ועוד כתב: "ב"ה.. הגיעני מכתבכם מפ' נצו"י מן ערב שבת קודש ואשר דרשו דעתי הדלה בעניין ישוב ארץ ישראל הקדושה הן כבר היה דברי בדפוס כי מהראוי להתבונן על דבר ה' ליצחק אבינו "שכן בארץ" ודרשו חז"ל ב[מדרש] רבה: עשה שכונה בארץ הוי זורע הוי נטע ואע"ג שהיה אז כל א"י ביד פלשתים ויצחק היה שם אלא בגירות, מכ"מ היה רצון ה' שיצחק יעשה בה ישוב ויהי מושרש בלבבו כי הארץ היא שלו; ועתה כי אנו רואים שבא התעוררת להושיב נשמות הארץ, יש לנו להבין כי קול המון כקול שדי בדברו ואין לנו לחשוב תכליתם וטעמם, כי אם כך רצון ה'".

"וידע נא כי יש אנשים מתחכמים לחפוש עלילות על מצוה זו. וברוך חכם הרזים יתברך שלא הושה דעות בני האדם זה לזה. אמנם מה לנו לחוש להמתנגדים על מצוה זו? וגם אותם המתנגדים אם כי נאמין שכונתם לשם שמים ועליהם כתוב "ועמך כלם צדיקים" וגו', בכל זאת מה להם למחות באחרים ולא יחושו אולי יהיה בכלל המונע את הרבים מלעשות מצוה שהוא מדברים שמעכבים את התשובה, כמבואר ברי"ף מסכת ראש השנה ורמב"ם הלכות תשובה".